

Təlimə marağın oyadılmasında müasir yanaşma

Günəl Xanlar qızı Daşdəmirova

Bakı Qızlar Universiteti

E-mail: gulnaz.ahmedova.84@mail.ru

Rəyçilər: p.ü.e.d., prof. A.N. Abbasov,
p.ü.f.d., dos. G.V. Sultanova

Açar sözlər: təhsil, elm, pedaqoji texnologiyalar, təlim metodu, innovativ inkişaf, interaktiv təlim, şagird fəaliyyəti, öyrənmə və öyrətmə

Ключевые слова: образование, наука, педагогические технологии, метод обучения, инновационное развитие, интерактивное обучение, деятельность студентов, обучение и преподавание

Key words: education, science, pedagogical technologies, teaching method, innovative development, interactive learning, student activity, learning and teaching

*“Həmişə öyrən və öyrənməklə məşğul ol,
əvvəl məqsədi müəyyənləşdir sonra elmi seç”*
Nəsrəddin Tusi

Türk xalqlarının öncüsü, atası Mustafa Kamal Atatürk pedaqoqlara, müəllimlərə müraciətində demişdir: “Yetişəcək uşaqlarımıza və gənclərimizə alacaqları təhsilin sərhəddi nə olacaqsansa olsun, ən əvvəl və hər şeydən əvvəl cəmiyyətin istiqalına, öz mənliliyinə, ənənəsinə düşmən kəsilən bütün ünsürlərlə mübarizə etmək gərəyi öyrədilməlidir”.

Müasir təhsilə verilən tələblər ibtidai siniflərdə təlim və təhsilin nəticələrini təmin edəcək yeni tədris texnologiyalarını tədris prosesində tətbiq edilməsidir. Təhsil prosesində istifadə etdiyimiz hər hansı bir pedaqoji texnologiyalardan asılı olmayaraq, təlim məşğələləri sistemli şəkildə yerinə yetirilir. Müasir standartları nəzərə alaraq, bu gün müəllimin vəzifəsi təhsil prosesini inkişaf etdirmək, şagirdlərin öyrənməyə, öyrəndiyini yaradıcı təfəkkürdə inkişaf etdirməyə yönəlmişdir. Şagirdlərin öyrənmə qabiliyyətlərinin formalaşması əsasında yeni bilik, bacarıq və sərişlərin müstəqil uğurlu mənimsənilməsinə şərait yaradılmalıdır.

Müasir texnologiyaların tətbiqi bir sıra problemləri həll edə bilər ki, bu da təhsilə marağın artırılmasının ən təsirli yollarından hesab edilir. Tədris zamanı daim istifadə olunan, sistemli şəkildə qurulan tədris prosesini rəşional təşkil etməyə kömək edən məhz müəllimin istifadə etmiş olduğu müasir tədris texnologiyalarıdır.

Müasir dərstdə fikrin hökmranlığı hiss edilməlidir. Dərstdə hər kəs düşünmək, fikrini çatdırmaq, öz etirazını bildirmək, həyəcanı ifadə edə bilməsi, müstəqil və yaradıcı işlər üçün şərait yaradılmalıdır. Müasir yəni fəal dərş dedikdə, ənənəvi dərşdən imtina nəzərdə tutulmur. İnteraktiv metodlara əsaslanan dərş ənənəvi dərşin ahəngini saxlamaqla, daha rəngarəng, daha maraqlı, daha əhatəli təşkilidir. Müasir dərş sinfin fəallığını təmin edir, təlim prosesinin daha da canlanmasına səbəb olur. Dərşdə interaktivlik bütün mövcud şəraitdə müəllimin özünü və şagirdləri yormadan, vaxt itkisi olmadan, qısa vaxt ərzində çox keyfiyyətli iş görməyi, yaxşı nəticə əldə etməyi tələb edir.

Müəllimin qarşısındakı məqsəd şagirdləri qavrama, dərkətmə, yadda saxlama və tətbiq etmə kimi mühüm təfəkkür əməliyyatlarının icrasına cəlb etməkdir. Bu gün dərş zamanı qoyulan tələblərdən biri də şagirdlərə dinləməyi, nələrin söyləniləcəyini izləməyi öyrətməkdir. Müəllim-şagird münasibətində ünsiyyətin istənilən halı mövcud vəziyyətdən asılı olmayaraq

tərbiyəvi xarakterə malikdir.

Fəal təlim prosesində:

- ✓ Müəllim=şagird əməkdaşlığı yaradılmalı;
- ✓ Tədris edilən metodlar şagirdlərin yaş, bilik, anlama səviyyəsinə görə qruplaşdırılmalı;
- ✓ “Öyrənməyi öyrətmək” prinsipi aşılmalı;
- ✓ Şagirdlərə fikir, düşüncə, etirazlarını sərbəst ifadə etmələrinə imkan yaradılmalı;
- ✓ Öyrədici, tərbiyələndirici və inkişafedirici prinsiplər əsas məqsəd olmalıdır.

Məşhur pedaqoq V.A. Suxomlinskiyin qeyd etdiyi kimi, öyrənməyə maraq yalnız müvəfəqiyyətdən gələn ilham olduqda ortaya çıxır.

Hər bir müəllim şagirdlərin yaxşı oxumalarını, sinifdə, cəmiyyətdə və evdə istəklə təhsil almalarını təmin etməyə səy göstərir. Hər bir şagirdin valideyni də buna maraqlıdır. Ancaq bəzən əksər valideynlərdən eşitmək olar ki, “oxumaq istəmir”, “yaxşı ola bilər, amma istək yoxdur”, “qabiliyyəti var, amma tənəbirdir”. Bu kimi hallarda bildirirlər ki, şagirdin və ya tələbənin öyrənməyə marağı yoxdur.

Məktəb yaşında öyrənmə motivasiyasının formalaşması müasir məktəbin aktual problemlərindən biridir. Motivasiya akademik uğurun açarıdır. Bu motivlər, hədəflər, inadkarlıq şagird münasibətləri ilə formalaşmış mürəkkəb, kompleks bir sistemdir. Məktəbdə həll edilməsi lazım olan vəzifələrdən biri də müsbət təlim motivasiyasının formalaşdırılmasıdır. Uşağın öyrənmə qabiliyyətini idrak maraqlarını və məktəb bacarıqlarını inkişaf etdirmək lazımdır. Dərsin müxtəlif pillələrində motivasiyanı yaratmağın müxtəlif forma və üsullarının vaxtında dəyişdirilməsi və tətbiqi şagirdlərin öyrənməyə yiyələnmək bacarıqlarını gücləndirir.

İbtidai sinif şagirdləri xəyal qurmağı və oynamağı, tapmacaları həll etməyi, sirrləri açmağı sevir. Onlar məcarə dolu, sərgüzəştliirlər. “Söylə - unudacağam; göstər - xatırlayacam; icazə verin - başa düşəcəm” - bu Çin atalar sözü müəllim üçün hər dərstdə bir şüar olmalıdır.

Oyun hər bir uşaq üçün təbii və insani bir öyrənmə formasıdır. Fənn materialını oyunla öyrəndiyimiz zaman nə qədər əlverişli olduğunu, uşaqların anlamasının necə rahat və təbii olduğunu görürük. Oyunlar keçirilərkən şagirdlərin bilik səviyyəsinin fərqləndirilməsi və nəticədə standartlara əsaslanan bilik səviyyəsinin nəzarəti həyata keçirilir. Bir komandada, bir qrupda işləyərkən uşaqlar problemləri müzakirə etməyi kollektiv düşünməyi formalaşdırmağı öyrənirlər.

“Səhvi tap” didaktik oyununa nəzər salsaq, görürük ki, oradakı əsas məqsəd - nitqdə bir obyektə ifadə edən sözləri vurğulamaq qabiliyyətini inkişaf etdirməkdir. Müəllim obyektlərin adları üçün bir sıra sözlər adlandırır və “bir səhv” edir. Şagirdlər hansı sözün lazımsız olduğunu və səbəbini müəyyənləşdirməlidirlər. Tapşırığı düzgün yerinə yetirən bir əlamət alır. Ən çox balı olan qazanır. Bu cür dərslər məktəblilərin nitqinin inkişafına kömək göstərir, fikirlərini sübuta yetirməyi, cavabı mübahisə etməyi öyrədir.

Dünya təcrübəsində geniş yayılmış yeni pedaqoji informasiya texnologiyalarından, fəal təlim metodlarından istifadə edilir. “İnteraktiv” termini – “dialoq, qarşılıqlı əlaqədə fəaliyyət göstərmək” deməkdir. İnteraktiv təlim aşağıdakı səciyyəvi xüsusiyyətləri ilə seçilir:

- uşağın aktiv fəaliyyəti;
- uşaqlarda fəal öyrənmə mövqeyi;
- təfəkkürün müstəqilliyi və sərbəstliyi;
- əməkdaşlıq, qrupda qarşılıqlı fəaliyyət;
- dərstdə psixoloji və sosioloji şəraitin yaradılması;
- yeni biliklərin müstəqil kəşfi;

Bu gün məktəb təhsilin yeni, müasir keyfiyyətinə, həyati problemlərin həllinə nail olmaq

məqsədi daşıyır. Şagird məktəbdə öyrənmək bacarığını əldə edir.

Təlim zamanı şagird fəallığının təzahürü yalnız onun yaradıcı, idrak fəallığının səviyyəsini deyil, həm də şəxsiyyət kimi yetişməsinə öz təsirini göstərir. Şagird təlim zamanı keçirilən materialla ilkin tanışlığı, onun qavranılması, dərk edilməsi, anlamasını nəticədə 3 səviyyədə təzahür etmək olar.

Reproduksiya fəallığı - şagird və ya tələbənin öyrəndiyi anlaması, yadda saxlaması və qazandığı bilikləri tətbiq edə bilməsi ilə səciyyələnir.

İnterperetasiya fəallığı - materialın anlamını dərk etməsi, məna çalarları arasında əlaqələrin olması, şəraitdən asılı olmayaraq qazandığı biliklərin tətbiq etməsidir.

Yaradıcı fəallığı – təhsilalanın öyrəndiyini dərk etməsi, qarşıya çıxan problemləri, ziddiyyətləri həll etmək üçün müstəqil şəkildə çıxış yollarının axtarılması və idrak maraqlarının inkişaf olunmasıdır.

V.A.Slastelin yazdığına görə, texnologiya məhsulları müəyyən parametrlərlə əldə etməyə imkan verən ilkin materialın çevrilməsi metodlarının və proseslərinin məcmusu və ardıcılığıdır.

L.N. Tolstoy demişdir: “Əgər məktəbdə şagird heç bir şeyi etməyi özü öyrənməyibsə, onda o yalnız bu həyatda hər şeyi təqlid edərək onun surətini çıxaracaq”.

İbtidai siniflərdə şagirdlərin təlimə fəallığının artırılmasının əsas mövqeyi məlumatın həcmnin artırılması deyil, şagirdlərə dərs zamanı nəzarətin genişləndirilməsi, təlimdə didaktik və psixoloji şəraitin yaradılması, şagirdin intellektual, fərdi, sosial səviyyəsinin yüksəldilməsidir. Müəllim işində innovativ texnologiyalardan istifadə edərsə, məcburiyyət olmadan uşağa sevinclə öyrətmək mümkündür.

1-4-cü siniflərin dərslərində müasir texnologiyaların istifadəsi, şagirdlərin zehni fəaliyyətlərinin yüklənməsi, şagirdlərə keçirilən mövzu ilə maraqlanması yollarını öyrədir. Bir çox uşaq çətinliklərə tab gətirir, lakin bəziləri bunun əksinə olaraq bilik əldə etmək üçün səy göstərmək istəmir. Buna görə də müasir şəraitdə təhsildə, şagirdlərin müstəqilliyinə problemlə axtarış, tədqiqat fəaliyyətlərinin formalaşmasına istiqamətlənmə vacibdir.

Təcrübə göstərir ki, müxtəlif texnologiyalarda modelləşdirmə dərsləri asan məsələ deyil, amma bu zamanın tələbidir. Artıq ibtidai siniflərdə dərs deyən müəllim fərdin yəni şagirdin həyat üçün öyrənmə qabiliyyətini formalaşdırmaq üçün dərstdə fərqli tədris nümunələri, strategiyaları nümayiş etdirir. Ümumi bir yanaşma dərslərin hər bir mərhələsində zəruridir. Bütün bunlar fəaliyyətlərin aydın şəkildə alternativliyini təmin edir. Dərslərdə, mövzuya aid dərslərdən tədbirlərdə, gimnastika, eşitmə üçün gimnastika rəqs ritmik pauzaları, bir dəqiqəlik fiziki məşqləri, fasilələr üçün sağlamlıq oyunları daxil ola bilər.

Hərtərəfli ahəngdar inkişaf etmiş əqli və fiziki cəhətdən sağlam nəsil yetişdirmək - məsuliyyətli yanaşmanın zəruri şərtlərindən biridir.

Sağlamlığa qənaət edən texnologiyalar həm sinif fəaliyyətində, həm də dərslərdən tədbirlərdə tətbiq oluna bilər.

Şəxsiyyətə istiqamətləndirmə texnologiyası ilə dərslərin aşağıdakı formalarından və metodlarından istifadə edə bilər:

Metodlar: problem metodu, təlimə fərdi və fərqli yanaşma, qruplarda işləmək, cütlərlə işləmək, portfelio ilə işləmək.

Şagirdlərdə təlimə marağın artırılmasında “Portfelio” texnologiyasının tətbiqi müsbət nəticə verir. “Portfelio”nun yaradılması uzunmüddətli proqramdır. Şagirdin fərdi tərəqqisini izləmək, onun güclü və zəif tərəflərini görməyə kömək edir, yalnız tədris prosesini deyil, həm də yaradıcı və kommunikativ nailiyyətlər haqqında mühakimə yürütməyə yönəlib.

İbtidai siniflərdə müasir texnologiyaların tətbiqi şagirdlərin elmi fəaliyyətinin, yaradıcılıq

qabiliyyətinin, axtarışlar etmə bacarığının inkişafına, özünə hörmətinin artmasına şərait yaradır.

Heç kimə sirr deyil ki, uşaqlar yazmağı, oxumağı çox sevmirlər.

Bütün dərsləri maraqlı və praktik şəkildə keçirməyə, biliklərə yiyələnməyi formalaşdırır. Uşaqların idrak bacarıqlarını aktivləşdirməyə imkan verən interaktiv lövhə, təqdimatlar və videodərslər mövcuddur.

Müasir dövrdə innovativ texnologiyalar müəllimin peşəkar fəaliyyətində mühüm yer tutur. İbtidai sinif müəllimlərinin informasiya kommunikasiya (İKT) vasitələrinin icrasının əhəmiyyəti şagirdlərin yaş xüsusiyyətlərinə, tədris materialının, proses və hadisələrin əyani şəkildə nümayişinə olan tələbatdan asılıdır.

Səmərəli metod və üsullar şagirdə maraqla oxumağa, informasiya mənbələrini araşdırmağa, kəşflər edərək yeni biliklər əldə etməsinə səbəb olur. Axtarışlar uşaqlarda sərbəstlik və məsuliyyəti tərbiyə etməyə imkan verir.

Multimedia vasitələri təhsilin digər texniki vasitələri ilə müqayisədə ibtidai təhsil texnologiyalarında aparıcı yer tutan əyanilik prinsipinin həyata keçirilməsini daha yaxşı təmin etməyə imkan verir.

İbtidai sinif müəlliminin İKT-dən istifadə edərkən işinin əsas istiqamətləri aşağıdakılardır:

— kompyuter tədris proqramları əsasında keçirilən multimedia dərsləri: “Azərbaycan dili dərsləri”, “Riyaziyyat dərsləri”, 1-4-cü siniflər üçün “Ədəbi oxu dərsləri”

— uzaqdan olimpiyadalar və müsabiqələr

— telekommunikasiya layihələri

— dərslər-kompüter təqdimatlar

— ətraf dünya dərslərində virtual səyahətlər

Müasir təhsil texnologiyalarında istifadə edən müəllimlər tədris prosesində yüksək nailiyyətlərə, göstəricilərə nail olur. Bu nailiyyətlər olimpiyadalarda, tədqiqat layihələrində və başqa yaradıcılıq müsabiqələrində iştirak edən şagirdlərin sayını artırır.

Respublikamızın məktəblərində ibtidai siniflərin tədrisində interaktiv təlim metodlarından istifadə sahəsində az-çox təcrübələr meydana gəlsə də, nöqsanlar da var. Müəllimlərin bir qrupu interaktiv metodlara üstünlüyü, şagirdlərin biliklərini, nəyi öyrənmək istədiklərini nəzərə almırlar. Belə olduqda bəzən istifadə olunan üsul və metodlar öz dəyərini itirir.

Şagirdləri praktik yolla və müstəqil işlətmədən biliyi zorla ötürmək, onu tamamlanmış proses kimi qəbul etmək, qiymətləndirmək olmaz. Şagirdlər hər dəfə mövzudan – mövzuya keçdikcə ayrı-ayrı mənbələrdən istifadə yollarını öyrənir, öyrəndiklərini get-gedə təkmilləşdirir və vərdişə çevirir. Bu yolla ötürülən biliklər onlarda həyat hadisələrini şüurlu şəkildə dərk etməyə şərait yaradır.

Müasir təlim sistemində keçirilən dərslərdə müəllimin aparıcı qüvvəsi tərbiyəvi təsirə də malik olmalıdır. İnteraktiv tipli keçirilən dərslərdə şagirdlər fəal mövqedə çıxış etdiyi kimi müəllimin də fəallıq göstərməsi əsas tələblərdəndir. Verilmiş hər hansı bir problemi həll edərkən müəllim-şagird fəallığı ön plana çəkilir. Göründüyü kimi fəal təlim əməkdaşlıq zəminində qurulur.

Bütün bu deyilənləri nəzərə alaraq deyə bilərik ki, müasir təhsilin əsas məqsədi şagirdlərə hazır bilikləri aşılamaq, öyrətmək deyil, onların faktlar, hadisələrə sərbəst mülahizə yürütmək və təhlil etmək, müstəqil nəticələr çıxarmaq bacarığını inkişaf etdirməkdir.

Məqalənin aktuallığı. Yuxarı siniflərə doğru addımladıqca şagirdlərin cəmiyyətdə öz yerini tapması, yeni şəraitə adaptasiya olması baxımından müasir təlim texnologiyalarından istifadənin səmərəliliyi və zəruriliyi xüsusi qeyd olunmalıdır. Məqalə də məhz belə bir vacib mövzuya həsr olunduğundan onu aktual hesab edə bilərik.

Məqalənin elmi yeniliyi. Elmi yenilik ondan ibarətdir ki, məqalədə orta məktəb şagirdlərinin cəmiyyətə uyğunlaşmasında müasir təlim texnologiyalarının tətbiqinin əhəmiyyəti vurğulanmaqla fəal təlim prosesində müəllim-şagird münasibəti zamanı ünsiyyətin yaratdığı xarakterik cəhətlər, dünya təcrübəsində geniş yayılmış interaktiv təlimin səciyyəvi xüsusiyyətləri, eləcə də ibtidai siniflərdə İKT-dən istifadənin əsas istiqamətləri göstərilir.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalədən orta ixtisas və orta ümumtəhsil məktəblərinin müəllimləri, tələbə və magistrantlar istifadə edə bilərlər.

Ədəbiyyat

1. Z.Veysova. Fəal interaktiv təlim. Müəllimlər üçün vəsait. UNICEF, 2007.
2. Ə.Ağayev. Yeni təlim metod və texnologiyalarından istifadənin nəzəri və praktik məsələləri // ARTPI-nin "Elmi əsərləri", 2006.
3. R.Ağayev. Təlim-tərbiyənin səmərəliliyinin artırılmasının elmi-nəzəri əsasları. Bakı, 2010.
4. Nəbiyeva Ş. Məktəb və intellekt tərbiyəsi. Bakı, 2006.
5. Пометун Е. Энциклопедия интерактивного обучение. Киев, 2007.
6. <https://tolstoschool.com/pedagogicheskaja-dejatelnost-tolstogo/pedagogicheskie-vozzrenija.html>

Г.Х. Дашдамирова

Современный подход к пробуждению интереса к тренировкам

Резюме

Следует подчеркнуть эффективность и необходимость использования современных технологий обучения для того, чтобы учащиеся нашли свое место в обществе и адаптировались к новым условиям по мере их продвижения в старшие классы.

В статье также подчеркивается важность применения современных технологий обучения в адаптации старшеклассников к социуму, особенности общения учителей и учеников в процессе активного обучения, особенности интерактивного обучения в мире, а также основные направления использования ИКТ в начальной школе.

G.X. Dashdamirova

A modern approach to arousing interest in training

Summary

Emphasis should be placed on the effectiveness and necessity of using modern learning technologies in terms of students finding their place in society and adapting to new conditions as they move towards the upper grades.

The article emphasizes the importance of the application of modern learning technologies in the adaptation of secondary school students to society, the characteristics of communication in the active learning process during the teacher-student relationship, the characteristics of interactive learning in the world, as well as the main directions of ICT use in primary school.

Redaksiyaya daxil olub: 27.09.2021